

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

İçindekiler Tablosu

Safevî Devleti'nin Kurulması	3
Yavuz Selim'in Karşı Faaliyetleri	5
Kızılbaşlarla Savaşmaya Dair Verilen Fetvalar	6
Çaldıran'a Doğru	7
Çaldıran Savaşı	10
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Osmanlı Devleti'ne İltihakı	12
Sonuç	16
Dipnotlar	17
Kaynaklar	20

Dr. Mustafa EKİNCİ

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Türkiye

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Yavuz döneminde (1512-1520) Osmanlı Devleti'nin Safevî Devleti'yle olan münasebetlerini hakkında anlayabilmek için Yavuz'un babası Bâyezid II döneminin son yıllarıyla Safevî Devleti'nin nasıl ve hangi şartlar altında kurulduğunu ve bu devletin Anadolu'daki yerleşik ve göçebe olan insan toplulukları üzerinde ne gibi tesirlere sahip olduğunu bilmek zorundayız. Çünkü bu iki hususu bilmeden Yavuz döneminde Osmanlı-Safevî ilişkilerinin arka planını hakkında anlamak mümkün olmayacaktır.

XVI. asrın sonlarıyla XVI. asrın başları, Safevî tarikat propagandasının bilhassa Anadolu'nun doğusunda ve güneyinde en çok hissedildiği yıllar olmuştur. Bâyezid II'nin kimi vezirlerinin bazı haksız tutum ve davranışlarının da katkısıyla Anadolu'nun güneyinde (bilhassa Antalya, Isparta ve Burdur yörelerinde) ve doğusunda bulunan birçok Türkmen oymağı yeni kurulmuş bulunan Safevî Devleti'ne (1501) kimisi açıktan, kimisi de gizli taraftarlık göstermişler ve onlara sadaka adı altında para yardımında bulunmuşlardır. Bu durumun farkına varan Osmanlı yönetimi, Sufi-nam kişilerin İran'a gitmelerini yasaklamışsa da¹ tam başarılı olamamıştır. Nitekim Safevî taraftarlığının bir neticesi olarak Safevî tarikatına bağlı Hasan Halife'nin oğlu Şah Kulu (Şeytan Kulu), Teke ilinde 10 Muharrem'e tekabül eden 29 Nisan 1510 tarihinde etrafındaki Kızılbaşlarla birlikte Osmanlı idaresine isyan etti.²

Çocukluğundan beri kendi köyü olan Teke iline bağlı Kızılbaş köyünde, babasının Kızılbaş müritleri içinde büyüyen Şah Kulu, Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadeleleri dikkatle takip ediyordu. Dirlikleri elinden alınan bir çok sipahi de Şah Kulu'nun etrafında toplanmıştı. Şah Kulu, Şehzâde Korkut'un Teke sancağından ayrıldığını duyunca bunu Padişahın öldüğüne yorarak etrafındakilerle beraber isyan etti. Halifelerine yazdığı mektuplarla da isyanını haber verip kendisine asker yollamalarını istedi.³ Böylece asker sayısı 15 bine ulaştı. Şah Kulu'nun niyeti İstanbul'u ele geçirmektir. Teke ve civarını yağmaladıktan sonra Kütahya'ya yöneldi. Kütahya'da bulunan Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa komutasındaki Osmanlı askerinin çoğunu öldürdü. Karagöz Paşa'nın kendisi de esir alınarak kazığa vuruldu. Bu galibiyetinden sonra Şah Kulu Bursa üzerine yürüdü.

Şah Kulu'nun Bursa üzerine geldiğini haber alan Bursa kadısı İstanbul'dan yardım istedi. İki gün içinde yardım gelmemesi halinde durumun vahim olacağını bildiriyordu. Bunun üzerine Vezir-i Azâm Hadım Ali Paşa 7 bin kişilik bir kuvvetle Şah Kulu'nun üzerine gönderildi. Padişahın ölmediğini ve kendisinin üzerine de kuvvet gönderildiğini haber alan Şah Kulu, tekrar güneye doğru inmeye başladı. Şehzâde Korkut Manisa kalesine çekilmişti. Şah Kulu'ya mani olmak istediye de bunu başaramadı.

Şah Kulu, emrindeki kuvvetlerle Saruhan, Aydın, Gölhisar, Sandıklı vs. yerleri yağmaladıktan sonra Antalya kalesine çekildi. Orada Hadım Ali Paşa'ya karşı tutunamayacağını anlayınca Kızılbaş denilen sarp bir yere çekildi.

Şehzâde Ahmet de Hadım Ali Paşa'ya yardımcı olarak gönderilmişti. Her iki kuvvet Altıntaş mevkiinde buluştular. Ali Paşa'nın maksadı, Şehzâde Ahmet taraftarı olduğundan Şah Kulu isyanını bastırarak bunun verdiği güçle Şehzâde Ahmed'e padişahlık yolunu açmaktır. Ali Paşa henüz bu olayı halletmeden Şehzâde Ahmet için yeniçerilerden biat almak istediye de bunu başaramadı. Yeniçeriler "Padişahımız sağ iken birinize biatımız makbul değildir."⁴ diyerek bu isteği reddetmişlerdir. Bu cevap Şehzâde Ahmed'i çok üzdüğü gibi moralini de oldukça bozdu. Bunun üzerine Ali Paşa biat işini daha sonraya bıraktı.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Ali Paşa Kızılkaya mevkiine sığınan Kızılbaşları kuşattı.⁵ Kızılkaya her tarafı sarp bir yerdi. Ali Paşa, Karaman valisi olan Şehzâde Şehinşah'ın lalası Haydar Bey'e, Kayseri Beyi ile birlikte Kızılkaya dağının Karaman taraflarındaki çıkışlarını tutmasını emretti. Kendisi de boğazın girişini kapatmıştı. Dağda tam otuz sekiz gün kalan Kızılbaşların yiyeceklerinin tükenmesi üzerine Şah Kulu, Karaman cihetinden kayalar arasından bir yol açarak yolunu kesen Haydar Bey ve askerlerinin çoğunu da öldürerek Kayseri'ye doğru kaçmaya başladı. Hadiseyi iki gün sonra haber alan Ali Paşa, ordunun komutasını Şehzâde Ahmed'e bıraktı. Kendisi de yanına iki bin yeniçeri alarak Şah Kulu'nu takip etmeye başladı.

Ali Paşa Sarımsaklı denen bir yerde bunlara yetişti. Meydana gelen muharebede Karaman askerinin biraz gevşek⁶ davranması yüzünden Osmanlı ordusu bozuldu. Ali Paşa bu savaşta hayatını kaybetti. Şah Kulu'nun kendisi de öldü.⁷ Kızılbaşlar kendilerine yeni bir reis seçerek Sâfevîlerin başkenti Tebriz'e kadar gittiler.

Meydana gelen bu muharebede Şehzâde Ahmet ya moral bozukluğu yüzünden veya Şah Kulu ve kuvvetlerini küçümsediğinden dolayı emrindeki askerlerin çokluğuna rağmen Ali Paşa'ya yardımcı olmadığı gibi Kızılbaşları da takip etmedi. Bu durum, onun yeniçerilerin gözünden düşmesine ve korkaklıkla itham edilmesine sebep olmuştur.

Şehzâde Selim ise hem Trabzon'da ve hem de diğer görev yerlerinde iken Safevî taraftarı olan Kızılbaşların bütün faaliyetlerini çok titiz bir şekilde takip etmiştir.⁸

Safevî Devleti'nin Kurulması

Safevî Devleti'ni kuran Şah İsmail (saltanatı 1501-1524), Erdebil tarikatı kurucusu Şeyh Safiyüddin'in (öl. 1334) altıncı göbek torunudur. Safiyüddin'in kurduğu tarikat sünnî bir tarikattir.⁹ Safiyüddin herkes tarafından hürmet görürdü. İran'ı işgal eden Moğollardan birçok kimsenin hidayetine vesile olmuştu. Şöhreti civardaki ülkelerin tamamına yayılmıştı. Osmanlılar dahi bu aileyi ve tarikatı mübarek bilir ve her sene onlara çerağ akçesi adı altında yardım gönderirlerdi.¹⁰

Safiyüddin'in torunu Hoca Ali (öl. 1429) zamanında tarikat Şiilîğe meyletti.¹¹ Yavaş yavaş Şiî prensipleri benimsemeye başladı. Hoca Ali'nin torunu Şeyh Cüneyd ve onun da oğlu Şeyh Haydar (öl. 1488) zamanında tarikat tamamen Şiîleşti ve ayrıca da siyasîleşti. Siyasî bazı sebeplerden dolayı Erdebil'i terketmek zorunda kalan Şeyh Cüneyd Anadolu'ya gelmiş ve zamanın Osmanlı Padişahı Murat II'den kendisine yurt vermesini istemişti. Şeyh Cüneyd'in siyasî faaliyetlerinden haberdar olan Murat II, Şeyh'e bazı hediyeler göndermekle beraber onun bu isteğini reddetti. Bunun üzerine Şeyh Cüneyd Konya'ya gitti. Oradan Antakya civarına, orada da tutunamayarak Canik taraflarına gitti. Bu arada Trabzon Rum Devleti'ni kuşattı. Osmanlıların müdahale ihtimali üzerine muvaffak olamadı ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın yanına gitti. Şeyh Cüneyd, takriben 6-7 yıl Anadolu'da kaldı. Bu süre zarfında Varsak Türkmenlerinden, Dulkadiroğullarından ve Antakya civarında iken de Şamlu ve Ustacalu Türkmen oymaklarından bir kısmını tarikatına bağlamayı başarmıştı. Teke ilindeki birçok Türkmen oymağı da Hoca Ali zamanında bu tarikata bağlanmışlardı.

Diyarbakır'da Uzun Hasan'ın kızkardeşi Hatice Begüm'le evlenen Şeyh Cüneyd, daha sonra tekrar Erdebil'e döndü. Erdebil'de cihat maksadıyla birkaç defa Çerkezlerin bulunduğu bölgeye akınlar düzenledi. Onun bu akınlarından rahatsız olan Şirvan Şahı Halilullah, ona karşı savaşmak zorunda kaldı. Yapılan savaşta Şeyh Cüneyd öldürüldü

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

(1460).

Müritleri, Şeyh Cüneyd'in Hatice Begüm'le olan izdivacından doğan oğlu Haydar'ı şeyh olarak seçtiler. Şeyh Haydar 9 yıl kadar Diyarbakır'da kaldı. Bu müddet zarfında Erdebil'deki tarikat ocağını Şeyh Cüneyd'in amcası Şeyh Cafer idare etti. Erdebil ve civarı da henüz Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ın denetimindeydi.

Karakoyunlularla Akkoyunlular arasında 1467 yılında meydana gelen savaşı kesin olarak Akkoyunlular kazandı. 1469 yılında Tebriz'i ele geçiren Uzun Hasan bir yıl sonra da Erdebil'e girdi. Tarikatın merkezinde müritlerin başında bulunan Şeyh Cafer'i şeyhlikten uzaklaştırdı ve yerine yeğeni Şeyh Haydar'ı oturttu (1470).¹²

Şeyh Haydar da babası gibi cerbezeli ve faal bir karaktere sahipti. Müritleriyle beraber Erdebil'e yerleşir yerleşmez tarikatın yapısını sağlamlaştırdı. Halife ve müritlerinden oluşan istihbarat ağını güçlendirdi. Tüm müritlerinin başlarına kırmızı bir başlık giymelerini emretti. Bundan böyle Erdebil müritlerine "Kızılbaş" denmiştir.¹³ Önceleri kişileri tanıtmak için kullanılan bu kelime daha sonraları Osmanlılar tarafından tahkir maksadıyla kullanılmıştır. Safevî taraftarları ise bu kelimeyi daima bir iftihar vesilesi olarak kullanmışlardır.

17-18 yaşlarındayken Uzun Hasan'ın kızı Halime Begüm'le evlenen Haydar, tarikat merkezini bir kışla haline getirdi. Kendisi de bir silah ustasıydı. Müritleriyle beraber binlerce kılıç, mızrak, ok ve yay yaptılar. Bu arada müritlerine hem ders verir, hem de savaş talimi yaptırırdı. Bunlar olup biterken Erdebil'e ziyaretçi akını da devam ediyor; bilhassa Anadolu'dan, Karacadağ'dan ve Taliş'ten binlerce kişi namaz ve orucu bırakmış Şeyh Haydar'ı kible ve mescitleri edinmişlerdi.¹⁴

Müritleri oldukça çoğalan Haydar Kafkasya'ya birkaç sefer yaptı. Bu seferlerden başarıyla dönen Haydar Akkoyunlu devlet adamlarının dikkatini çekti. Şirvanlılar da Şeyh'e mani olmak istiyorlardı. Çerkezlerin hamisi durumunda bulunan Şirvanlılarla savaşmak zorunda kalan Haydar, Şirvan Şahı Ferruh Yesar'a yenildi ve öldürüldü (1488).¹⁵

Şeyh Haydar'ın Uzun Hasan'ın kızı Halime Begüm ile evliliğinden üç oğlu olmuştu. Bunlar Ali, İbrahim ve İsmail'di. Akkoyunlu hükümdarı bu üç çocuk ve annelerini yakalatarak İstahr kalesine hapsettirdi.¹⁶

Akkoyunlu Devleti'nde meydana gelen iç karışıklıklar neticesinde başa geçen Sultan Rüstem, rakiplerine karşı Erdebil müritlerinin kuvvetinden yararlanmak istedi. Bu yüzden İstahr kalesinde bulunan üç çocuğu serbest bıraktı (1493).

Müritlerinin başına geçen Şeyh Ali, birkaç savaşta Rüstem'e yardım etti ve onun güçlenmesine vesile oldu. Bu arada kendisi de oldukça güçlü bir konuma gelmişti. Onun gücünden çekinen Sultan Rüstem, onu bir müddet sarayında göz hapsinde tuttu. Niyeti Şeyh Ali'yi öldürmekti. Bu planı sezen Şeyh, yakın müritleriyle beraber saraydan kaçtı. Kendisini takiple İbe Sultan görevlendirildi. Şamaki denen yerde meydana gelen ufak çaplı bir çatışmada Şeyh Ali öldürüldü. Çatışmalar başlamadan Şeyh Ali, önde gelen müritlerinin huzurunda başındaki Haydarî tacı çıkardı ve küçük kardeşi İsmail'in başına koyarak onu halefi ilan etti. Bundan hemen sonra da has müritlerine iki küçük kardeşini Erdebil'e kaçırmalarını emretti. Annesi, Şeyh Ali'nin cenazesini Erdebil'e getirtti ve diğer tarikat büyüklerinin yanına defnettirdi (1494).¹⁷

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

İsmail ve İbrahim kardeşleri kaçırılan müritleri, onları önce Erdebil’de sakladılar. Orayı da emniyetli görmediklerinden Şamlu Lala Hüseyin Beg, Dulkadirli Dede Abdal Beg ve Anadolu Gök Ali gibi has müritler, iki kardeşi Hazar Denizi’nin güneybatısında yer alan Gilan bölgesine kaçırdılar.¹⁸ İsmail buradayken genellikle Lahican şehrinde kaldı. Buradayken de müritleri onu ziyaret ediyorlardı. Bilhassa Anadolu, Karacadağlı ve Eherliler onu en çok ziyaret eden müritleriydi.¹⁹ Şeyh İsmail 1500 yılına kadar Lahican’da kaldı. Taht kavgaları neticesinde oldukça zayıf düşen Akkoyunlu Devleti’nin içinde bulunduğu durumdan yararlanarak etrafında bulunan az sayıdaki müridiyle beraber Lahican’dan Erdebil’e geldi. Ecdadının mezarlarını ziyaret etti. Oldukça duygulandı. Ecdadına ve Şiîlere karşı şiddet kullanmış olanlardan intikam almaya yemin etti. Maiyetiyle birlikte müritlerinin çok olduğu Erzincan’a geldi.²⁰

İsmail burada istihbarat ağını çalıştırarak etrafına yedi bin silahlı müridini topladı. Oradan Karabağ’a geldi. Ordusuna yedi bin kişi daha katıldı. İlk hedefi Şirvan Şahı Ferruh Yesar’dı. Onunla yaptığı savaşı kazandı ve onu hemen öldürdü.²¹ Şeyh İsmail bir yıl içinde etraftaki tüm kale ve şehirleri zaptetti. 1501 yılında Akkoyunlu hükümdarı Elvend Bey’le yaptığı savaşı da kazandı ve başkent Tebriz’e merasimle girdi. Burada yapılan resmî bir törenle tahta oturdu ve başına şahlık tacını giydi. Bundan böyle İsmail hem Şeyh hem de Şah’tır (1501). Tebriz’de on iki imam adına hutbe okuttu, para kestirdi ve İmamiyye mezhebinin de yeni devletin resmî mezhebi olarak ilan etti.²² Bu devletin kurulmasına Anadolu Türkmen oymaklarından bilhassa Rumlu, Ustacalu, Tekelü, Şamlu, Dulkadir, Çepni, Arapgirli, Turgudlu, Bozcalu, Acirli, Hınıslı ve Çemişgezekli oymak ve boyları yardımcı olmuşlardır.²³

Şah İsmail, Safevî Devleti’ni kurduktan sonra Akkoyunlu hanedanı ve bilhassa Sünnîlere karşı katliamlara başladı. Maksadı daha önce çoğunluğu sünnî olan İran’ın tamamını Şiîleştirmekti. Bilhassa talebe yetiştiren sünnî alimlerin ileri gelenlerinin çoğunu öldürdü. Şiddet uygulamak suretiyle İran’ın çoğunluğunu Şiîleştirmeyi başardı.

İran’da hakimiyetini sağlamlaştıran Şah İsmail, Anadolu’yu da ihmal etmemiş, halifeleri vasıtasıyla Anadolu üzerinde etkili bir propaganda faaliyetine girişmiş ve yer yer isyanlar çıkartmıştır. 1512 yılında Nur Halife adındaki halifesi vasıtasıyla Sivas, Tokat, Niksar, Amasya, Erzincan ve Çorum’da Şah Kulu isyanına benzer bir isyanı çıkartmakla Osmanlı yönetimini zor durumda bırakmıştır.

Yavuz Selim’in Karşı Faaliyetleri

Bütün bu olup bitenleri çok titiz bir şekilde takip eden Yavuz, tedbir alınmadığı takdirde Anadolu’nun elden çıkacağını ve Şiîleşeceğini düşündüğünden babasının istemediği bir yöntemle Osmanlı ülkesine Padişah oldu ve Şah İsmail’in karşısına çıktı.

Yavuz, padişah olunca Şehzâde Ahmet, onun padişahlığını tanımadı ve isyan etti. Şehzâde Korkut, her ne kadar isyan etmeyeceğine dair söz vermişse de onun hareketleride şüphe uyandırıyordu. Şehzâdeler hayatta kaldıkları müddetçe devletin rahat yüzü göremeyeceğini düşünen Yavuz, önce Şehzâde Korkut ve elindeki diğer tüm şehzâde çocuklarını boğdurdu. Daha sonra Şehzâde Ahmed’i düzmece mektuplarla savaş alanına çekerek Bursa Yenişehir’de yendi. Şehzâde Ahmet kaçmaya çalıştıysa da yakalandı. Affedilme isteği reddedildi ve Sinan Paşa’ya boğduruldu.²⁴

Yavuz’un esas maksadı Anadolu’da Kızılbaşlığı bertaraf edip memleketi sükunete

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ

kavuşturmak ve Anadolu'daki bütün bu karışıklıkların müsebbibi gördüğü Safevî Devleti'ni ortadan kaldırmaktı. Çünkü Şah Kulu isyanını Kızılbaşlar çıkarmış, Nur Ali Halife adındaki biri de Şah İsmail'in emriyle Çorum, Sivas ve Tokat Kızılbaşlarını etrafına toplayarak o bölgeleri yakıp yıkmıştı. Şehzâde Murat ve Konya valisi Şehzâde Şehinşah da bazı halifelerin teşvikiyle Kızılbaşlığı kabul etmişlerdi. Önlem alınmadığı takdirde durumun nasıl olacağı aşağı-yukarı belliydi. Bu maksatla, Edirne'de harp meclisini topladı. Yapılan müzakereler neticesinde Safevî Devleti'ne karşı savaş açılmasına karar verildi.

Diğer taraftan Yavuz padişah olduğunda Ali b. Abdilkerim adlı bir şahıs ona bir rapor sunmuştu. Bu raporunda memleketteki çeşitli yolsuzluk ve aksaklıklardan bahsettikten sonra Kızılbaş tehlikesine de dikkati çekmiş ve özetle şöyle demişti: "Şah İsmail Horasan ve Irak'ı aldıktan sonra gözünü Osmanlı ülkesine çevirmiştir. Anadolu'da bulunan Rafizî, Babaî, Batınî, Abdal ve Şeyyadları kendisine bağlamıştır. Bunlar Şah İsmail'e "Nezir" adı altında bir nevi vergi vermekte, Şeyh Bedreddin taraftarları da onu desteklemektedirler. Hatta bunlar İran seferi için davet edildiklerinde, "Tımar hatırı için ere kılıç çekilmez" diyerek kimi tımarından vazgeçip kılıcını mühürleyip Şah'a gitmiştir... Bunlar "Şah" diye diye Osmanlı'yı yıkmak isterler. Bizler neden "Allah Allah" diye çıkmayız? Bunlar, Allah'ın kelamını inkar ederler; şerre, kötülüğe hizmet ederler. Onların müritleri birbirine secde ederler. Şarap, afyon ve esrar kullanırlar. Ey güzel Sultan Selim, İslam gayreti sizde kalmıştır."²⁵ Oldukça katı görüşlere sahip olduğu anlaşılan Ali b. Abdilkerim, yazdığı bu raporla Yavuz'u, Şah İsmail'e karşı savaşmaya teşvik etmişti.

19 Mart 1514'de²⁶ Edirne'den ayrılan Yavuz, İstanbul'a geldi ve otağını fil çayırında kurdu.²⁷ Ancak Yavuz'un savaş kararı aldığı Safevî Devleti, Müslüman olduğunu ve Şah İsmail de kendisinin Hz. Peygamber'in soyundan geldiğini iddia ediyordu.²⁸ Ayrıca Osmanlı'nın Rumeli'deki akıncılarından önemli bir kısmı da Şah İsmail'in mezhebine mensuptu. Bu durumda ülke çapında yeteri kadar kamuoyu oluşturmadan girişilecek bir savaş başarısızlıkla sonuçlanabilirdi.

Yavuz bu gayeyle devrin bazı ileri gelen alimlerinden Kızılbaşlarla savaşmanın gerekli olduğunu ifade eden fetvalar aldı. Ancak zamanın Şeyhülislam'ı Zenbilli Ali Efendi'nin bu hususta büyük bir ihtimalle fetva vermemiş olması da oldukça ilginçtir.

Kızılbaşlarla Savaşmaya Dair Verilen Fetvalar

Şah İsmail'le savaşılabilirliğine dair fetva verenlerden biri Kemalpaşazâde'dir.²⁹ "Fetevayı Kemalpaşazâde Der Hakk-ı Kızılbaş" (Safevi) adını taşıyan risalesinde, Şah İsmail ve taraftarlarını kafirlikle suçlayarak küfre düşmelerinin sebeplerini özetle şöyle açıklar:

1. Hülefa-ı Raşidin'in üçüne küfrederler.
2. Şeriatı tahkir ederler.
3. Müctehid imamlara küfrederler. Onların mezhebi meşekkat mezhebidir derler.
4. Kızılbaşlar (Safeviler), Şah'ın helal saydığını helal, haram saydığını haram sayarlar.
5. Kafir olduklarından onların yurdu, Dar-ı Harptir.
6. Kestikleri meytedir; yenmez.
7. Kim onların kızıl külahını giyse küfür tehlikesi galiptir!
8. Kızılbaşlar (Safeviler) hakkındaki hüküm, mürtedlerin hükmü gibidir. Erkeklerinin

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ

öldürülmeleri vacibtir.

9. Herhangi birisi onlara katılırsa kadı, onun malını varislerine dağıtır. Karısını başkasıyla evlendirir.
10. Onlarla savaşan biri galip gelirse gazi, ölürse şehittir.
11. İbn Kemal, “Kızılbaşın reisi (Şah İsmail) Al-i Resul’den midir?” şeklindeki bir soruya da özetle şöyle cevap verir: “Haşa, yaptığı kötü işler, o nesepten olmadığına delalet eder. Şah İsmail’in babası ilk çıktığında kendisini zorla Bahr-ı Ensab’a kaydettirmiştir. Ama neseb alimleri onu, nesebi devam etmeyen birine nispet ettirmişlerdir ki, işin ehli olanlar hemen anlasınlar. Bunu da zorla yaptırmıştır... Faraza nesebi isnad olunsa bile, bu da geçerli bir sebep değildir. Çünkü Hz. Nuh’un oğlu da Müslüman olmamıştı ve onun ehlinden sayılmadı. Nesl-i Nebi’den olmak dünyevî ve uhrevî azabı defetmez. Öyle olursa insanların hepsi Hz. Adem’in çocuklarıdır; azap olunmamaları gerekir.”³⁰
12. “Bu grup yetmiş bir dalalet fırkasının halis birinden değildir. Her birinden bir miktar şer ve fesad alıp kendileri hevalarınca ihtiyar ettikleri küfür ve bid’ata ilhak edip, bir mürekkep dalalet ihtira’ eylemişlerdir. Onlar Kur’an’ı, ve İslam Dini’ni hafife alırlar. Ulemaya ihanet edip kırmışlardır. Reisleri Şah İsmail’e secde ederler. Haramı helal sayarlar. Şeyheyne (Hz. Ebu Bekir-Hz. Ömer) ta’n ederler. Hz. Aişe’ye dil uzatırlar. Peygamber efendimize (a.s.) hakaret etmişlerdir. Bunlarla kıtal sair keferelerle kıtalden ehemdir. Hz. Ebu Bekir, Şam ve Medine civarında çok kafir varken, onlardan önce Müseylime-i Kezzab’a harp açtı, onları bertaraf etti. Bu, icma ile oldu. Hz. Ali’nin, (r.a) hilafeti esnasında havaric kıtalı de böyledir.”³¹

Şüphesiz alınan bu fetvalar dönemin Osmanlı resmî bakış açısını yansıtmaktadır. Bu fetvalarda bahsedilen birçok husus tartışmaya açık olduğu gibi diğer bazı hususları da bütün Kızılbaşlara teşmil etmek mümkün değildir. Diğer taraftan bu fetvalardaki suçlamalara maruz kalan Şah İsmail ve taraftarları da kendilerinin gerçek mümin, hakiki Müslüman, ehl-i beyt dostu ve fırka-i naciye olduklarını iddia etmişlerdir.³²

Bu fetvaların verildiği dönemin atmosferini daha iyi anlamak için şu hususun da dikkate alınmasında yarar var. Fetvalar, Şah Kulu ve Nur Halife gibi Kızılbaşların giriştikleri isyan ve yağmalama hareketleri neticesinde devlete isyan ettikleri kabul edilerek verilmiştir. Diğer taraftan biz Kızılbaşız deyip devlete isyan edenler de hal ve hareketleriyle, yaptıkları taşkınlıklarla böylesi fetvaların verilmesine zemin hazırlamışlardır. Meydana gelen bu karışıklıklar içerisinde birçok masumun canı yanmıştır.

Yavuz, böylesi fetvalarla Kızılbaşlar ve Safevîler aleyhine gerekli kamuoyunu oluşturmayı başardı. Savaş hazırlıklarının yanı sıra Yavuz, vilayet valilerine yedi yaşından büyük ne kadar Kızılbaş varsa bunların defterlere yazılıp rapor edilmesini istedi. Toplam miktarı yaklaşık 40.000 olan bu kimselerin bazıları öldürülmüş; bazıları da hapsedilmiştir.³³

Çaldıran’a Doğru

Yavuz, Ebu Eyyüb el-Ensarı hazretlerinin ve ecdadının kabirlerini ziyaret ettikten sonra 20 Nisan 1514’de ordusunun başına geçmek üzere Anadolu yakasına geçti. Maltepe’de konaklayan Yavuz burada bazı atamalarda bulundu. Bosna Sancak Beyi Sinan Paşa Anadolu Beylerbeyliği’ne atandı. Yenişehir ovasında, Gelibolu yoluyla gelen Rumeli kıtaları da burada orduya katıldılar.³⁴

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Yavuz, henüz Maltepe'de iken Şah İsmail'e bir mektup gönderdi. Bu mektubu İstanbul'a casusluk için gönderilen ancak yakalanan bir Kızılbaşla yolladı. Nişancı Tacizâde tarafından Farsça olarak yazılan bu mektupta Yavuz, aşağılayıcı bir dil kullanmıştır. Yavuz, bu mektubunda Şah İsmail'e özetle ".Allah'ın buyruklarından uzaklaştığını, şeriatı yıktığını, neticede böyle yapanlara karşı gelmenin her Müslümanın görevi olduğunu" hatırlatmaktadır. Devamında "Doğu ülkelerine saldırıp aldığını, zulüm ve eziyet ettiğini, zındıklık ve dinsizlik yaptığını, nefsinin isteklerine uyduğunu, değerli kimseleri öldürdüğünü, minber, mescit, mezar ve türbeleri yıktığını, bilginlere ve seyyidlere hainlik ettiğini, mushafları kirlettiğini, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'e küfrettiğini" yazmaktadır. "Bu yüzden din bilginleri, senin ve seninle beraber olanların küfre düştüğünüze dair fetva vermişlerdir. Böylece bize düşen ise dini savunmak, zulme uğrayanlara yardım etmek, Allah'ın buyruklarına boyun eğdirmek suretiyle padişahlığın şanını yerine getirmektir. Onun için ipekli, kumaşlı elbiseler yerine zırh ve çelik gömlek giydim. Savaşmadan önce İslam'a gelmeyi teklif etmek peygamberin ilkelerindedir. Bu mektup da bu gayeyle yazıldı." Yavuz mektubuna devamla ".Allah'a yönelir, çirkin ve yaramaz işlerinden pişmanlık duyarsan, gönülden tövbe edersen, almaya karar verdiğimiz topraklarını sana bırakma ihtimalimiz vardır. Böylece sen de diğer yöneticilerimiz gibi olursun. Aksi takdirde bu çirkin davranışlarında ısrar edersen zulüm altına düşmüş olan o topraklar askerimizin çadırlarını kurdukları alan olacaktır. Kısa süre içinde beylik ve cihangirlik hevesinden olacaksın. Selam doğru yolda olanların üstüne" demektedir.³⁵

Yavuz'un Şah İsmail'e henüz Maltepe'de iken gönderdiği bu mektuptan da anlaşıldığı gibi Yavuz, Şah İsmail'e normal olarak bir padişahın kabul etmesi mümkün olmayan tekliflerde bulunmaktadır. Bu tekliflerinin kabul edilmeyeceğini Yavuz'un kendisi de biliyordu. Buradan anlaşılıyor ki, Yavuz, önceden Safevîlerle kesin olarak savaşıma ve bu devleti ortadan kaldırmaya karar vermişti.

Yenişehir ovasından hareket eden ordu çeşitli konaklamalardan sonra Seyyidgazi'ye ulaştı. Yavuz burada zâviyenin dervişlerine 100.000 akçe dağıttı.³⁶ Vezir Dukakinoğlu Ahmet Paşa'yı öncü kuvvetler komutanlığına atayıp Sivas'a gönderdi.

Buradan hareketle Konya'ya varıldı. Yavuz, burada da Celaleddin-i Rumî hazretlerinin kabrini ziyaret etti. Yine fakirlere 100.000 akçe dağıttı. Buradan da hareketle Kayseri'ye varıldı. Dulkadir Beyi Alaüddevle sefere katılması için davet edildi.³⁷ Ancak Alaüddevle ihtiyarlığını bahane ederek sefere katılmaktan kaçındı. Alaüddevle'nin sefere katılmamasının esas sebebi kendisinin rakibi olan Şehsüvaroğlu Ali Bey'in Yavuz'un yanında sefere katılmış olmasıydı.

Kayseri'den hareketle Sivas'a varıldı. Burada Mihaloğlu Mehmed Bey akına, Sinop valisi Karaca Ahmet Paşa da 500 süvari ile keşfe memur edildi.³⁸ Sivas, Safevî Devleti'yle huduttu. Yavuz, burada ordusuna sayım yaptırdı. Asker sayısı 140.000 civarındaydı. Bu sayı fazla bulundu. 40.000 kişi İskender Paşaoğlu'nun kumandasında Sivas civarına yerleştirildi. Bunların ekserisini hasta, yaşlı ve malzeme bakımından eksiği olanlar teşkil ediyordu. Yavuz, Şah İsmail'e yazdığı ikinci mektupta her ne kadar bu 40.000 kişiyi düşmanı fazla korkutmamak için ordudan ayırdığını bildiriyorsa da esas sebep ilerde ordunun karşılaşılabileceği yiyecek sıkıntısını azaltmak, muhtemel bir Kızılbaş isyanına karşı önlem almak, sefere katılmayan Dulkadir Beyi'ne karşı hazır bir kuvvet bulundurmak ve ordunun ikmal yollarını denetim altında tutmaktı.

Sivas'tayken Safevîlerden herhangi bir cevap alamayan Yavuz, Şah İsmail'i savaş

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

meydanına çekmek için tekrar mektup yazdı.³⁹ Bu mektupta da Şah İsmail'e çok ağır cümlelerle hakaret ediyordu. Şeyhliğine işaret etmek için da ona asa, aba ve yün hırka gibi şeyler gönderiyor; izzetine dokundurup onu gayrete getirmek için de damadı geçindiği Acem ülkesi gelinini ayakları altına aldığını bildiriyordu. Tüm bunlara cevap alamayan Yavuz, daha da sinirlenip ona yeni mektuplar yolladı ve bu mektuplarla beraber kadın elbiseleri, hatun peçeleri ve şarap fıçıları gönderdi.⁴⁰

Sivas'tan hareket eden ordu, Safevî topraklarına girdi. Ancak Şah İsmail'den hala bir haber yoktu. Safevî ordusunun ortalıkta görünmemesi Osmanlı ordusundaki bazı paşaları endişeye sevketti. "Bunca hesaba gelmez asker ile yabancı memleketine girmek devletin dizginini elden bırakmaktır. Düşman meydana çıkmadıkça ardı sıra revan olmanın yokluğa ve kıtlığa sebep olmaktan başka bir neticesi olmaz. Eğer kendisinde ar ve gayret bulunsaydı bu mahalde karar edip memleketinin payimal olmasını ihtiyar etmezdi. Çünkü güçsüz düşman ortaya çıkmayarak gizlenince mukabelesini talep eylemek beyhude eziyet ve sıkıntıdır" diyerek aşikâre ve kinayeli sözlerle dedikoduya başladılar.⁴¹

Ordu Yassıçemen'de iken Şah İsmail'in cevabî mektubunu getiren elçisi ordugaha ulaştı. Şah İsmail de mektubunda, Selim'i harbe sevk eden sebepleri anlamadığını beyan ettikten sonra sulh talebinde bulunuyordu. Selim'in tahta oturduğundan önce aralarında dostça münasebetler bulunduğunu, eski vaziyetin devamından yana olduğunu, Selim'in mektuplarındaki ifade tarzının bir Padişah'a layık olmadığını, bu mektuplarının şüphesiz afyon ile sarhoş olmuş katiplerin eseri bulunduğunu için elçiyle beraber bir kutu afyon gönderdiğini hatırlatıyordu. Ayrıca irade-i ilahiyyenin az zaman içinde tezahür edeceğini, savaşmaktan vazgeçmesini, aksi takdirde kendisinin de savaşa hazır olduğunu bildiriyordu. Diğer taraftan, iki hususun kendisini Anadolu'ya karşı hareketten alıkoyduğunu, bunlardan birinin Anadolu halkından çoğunun atalarının müritleri olduğunu, diğerinin de gaza ile tanınmış bir hanedana karşı eskiden beri duyduğu derin sevgi ve saygı olduğunu ifade ediyordu.⁴²

Bu cevabî mektubun yanında gönderilen afyon kutusuna çok sinirlenen Yavuz, elçiye işkence ettirdikten sonra öldürttü.⁴³ Mektubuna yazdığı cevabı da daha sonra yakalanan iki Kızılbaşla Safevî ordugahına gönderdi. Yavuz bu mektubunda da yine Şah İsmail'e hakaret ediyor, onu savaş meydanına davet ediyordu.⁴⁴

Yavuz, Erzincan'dan Tebriz'e kadar olan yolu kırk konağa ayırıp Tebriz'e kadar yürümeye karar verdi. Bundan paniğe kapılan bazı devlet görevlileri eski söylemlerini tekrarladılar. Bu düşüncelerini Padişah'a iletmek için de Padişah tarafından sevilen Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa'yı ikna ettiler. Hemdem Paşa bu düşünceleri arzettiğinde Yavuz'un son derece canı sıkıldı. Verdiği karardan dönmeyeceğini açıkladı. Paşa'nın ısrarı üzerine boynunu vurdurdu (23 Temmuz 1514).⁴⁵ Hemdem Paşa'nın akibetini gören arkadaşları fikir beyan etmeye cesaret edemediler ve yola devam etmek zorunda kaldılar. Hemdem Paşa'nın yerine Zeynel Paşa atandı.

Ordu Tebriz'e doğru yol alırken Eleşkirt civarında ordu içinde yine huzursuzluk baş gösterdi.⁴⁶ Yeniçerilerden bazıları çadırlarını yıkarak, bazıları da yırtık elbiselerini mızraklarının ucuna takarak isyana kalkıştılar. Padişahın otağı dahi kurşunlandı.⁴⁷ Yavuz burada çok cesur bir şekilde atına atlayarak yeniçerilerin arasına daldı ve çok tesirli bir konuşma yaptı. Özetle, "Şah İsmail askerini ölümle karşı karşıya getirse onlar şevk ile can verirler. Yakıcı ateşe şen şatır atılırlar. Şahları uğruna çocuklarını feda ederler. Sizler ise seçenek dizgininizi bana bırakmadığınız gibi bizim tasarılarımızı dahi dizginlemeye

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ

çalışırsınız. Kulluk töresi bu mudur? Bağlılık davası sadece lafla mıdır? Çoluk çocuğunu düşünenler, rahat döşeğini gözleyenler gitsinler. Biz bunca yolu dönmek için gelmedik. Sıkıntı çekmeyince rahatlık gevheri ele girmez. Zora dayanan, günün acısına tuzlusuna almış olan gaziler bana yoldaş olsun. Ayaklarının şişmesine dayanamayan, ateş alevine dalmayan amaçları yolunda konak aşamaz. Bizi isteyen can fedaların kılıç ve okluğu belindedir. Zehir içmekten, kahır çekmekten kaçınan canına düşkünlerin seçenekleri kendi ellerinde olsun” dedi.⁴⁸

Bu konuşmadan sonra Padişahın fikrinden caymadığını gören yeniçeriler sancaklarından ayrılmaya cesaret edemediler ve tekrar yola koyuldular.

Ordunun öncü kuvvetleri tarafından yakalanıp sorguya çekilen esirlerden Şah İsmail’in Tebriz yakınlarında olduğu öğrenilmişti. Mihaloğlu Mehmed Bey’in gönderdiği Bali Çavuş da Diyarbakır valisi Muhammed Han’ın Hoy’a vardığını, Şah İsmail’in de oralara yakın olduğunu bildirdi. Bu haber yeniçerilerin yatışmalarına vesile oldu.

Bu arada Şah İsmail’den ikinci bir mektup geldi.⁴⁹ Bu mektubu aslında Yavuz’un bir casusu olan,⁵⁰ ancak İran ordugahında yakalanan Şeyh Ahmet adında biriyle göndermişti. Şeyh Ahmet yakalandığında keskin zekasıyla kendisini Türkmen Beyleri tarafından Şah’a yollanan birisi olduğuna Şah’ı inandırmıştı. Yanında getirdiği mektuplar da aslında Yavuz tarafından yazdırılmış düzmece mektuplardı. Güya savaş esnasında bazı Türkmen Beyleri Şah İsmail tarafına geçecekti. Şah İsmail, Şeyh Ahmet vasıtasıyla gönderdiği mektubunda savaşa hazır olduğunu ve kendisini Çaldıran ovasında beklediğini söylemekteydi.⁵¹ Yakalanan birkaç esirin beyanı da bu haberi doğruluyordu.

Osmanlı ordusu Danasazı denen konakta iken (20 Ağustos 1514) bir Güneş tutulması vuku buldu. Bu olay Safevîlerin yenileceği, Osmanlıların ise galip geleceği şeklinde yorumlandı.⁵² Çünkü Güneş, Safevîlerin devlet sembolüydü. O zamanki resmî devlet mühründe Güneş resmi vardı.⁵³

Böylesi bir yorum, Osmanlı askerinin maneviyatı üzerinde müsbet bir tesir yaptı. Danasazı’ndayken Bâyezid kalesinin fethedildiği haberi de geldi.⁵⁴

Çaldıran Savaşı

Danasazı’ndan hareket eden ordu, Karaköy konağını geçerek Ovacık sahrasına indi. Burada savaş hazırlıklarına başlandı. İki gün sonra Makü ile Hoy arasında bulunan Çaldıran tepelerine gelindi. Safevî ordusu da Çaldıran ovasının doğu tarafında konuşlanmıştı. Yavuz burada harp divanını topladı. Düşmana hemen mi saldırılmalı, yoksa askere 24 saat istirahat mı? verilmeli şıklarını tartışmaya açtı. Divan üyeleri ikinci şıkkı tercih ettiler. Çünkü Osmanlı ordusu yaklaşık üç aydır yollardaydı. Asker, yürümekten yorgundu. Ancak Defterdar Piri Paşa bu görüşe muhalefet ederek birinci şıkkın lehinde görüş beyan etti. Çünkü Osmanlı akıncı birliklerinin önemli bir kısmı Şah İsmail’in mezhebine mensuptu. Orduya 24 saat dinlenme fırsatı verilmesi halinde bunlardan bazıları karşı tarafa geçebilirlerdi. Yavuz, Piri’nin bu açıklaması üzerine, “İşte yegane rey sahibi bir adam. Yazık ki vezir olmamış”⁵⁵ diyerek onun görüşünü destekledi.

Savaş Anadolu topraklarında olduğundan geleneğe göre Osmanlı ordusunun sağ kanadında, Sinan Paşa komutasındaki Anadolu kuvvetleri, sol kanadında ise Hasan Paşa komutasındaki Rumeli kuvvetleri bulunuyordu. Ortada ise Yavuz’un kendisi ve karargahı

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

vardı. Şah İsmail ise Safevî ordusunu iki kola ayırmıştı. Sağ cenahı bizzat kendisi, sol cenahı ise Diyarbakır Valisi Muhammed Han komuta ediyordu.

Şafakla beraber Osmanlı ordusu savaş nizamında ovaya doğru inmeye başladı. Diyarbakır valisi Muhammed Han ve Nur Ali Halife bu durumdayken Osmanlı ordusuna hücum etmeyi Şah'a teklif ettiler.⁵⁶ Aslında savaş taktiği açısından çok yerinde olan bu teklif Şah'ın çevresindekiler tarafından kabul görmedi.

Merkeze saldırmakla bir sonuç alamayacağını düşünen Safevî karargahının planı şuydu: Şah bizzat sağ kanadın başında Osmanlı'nın sol kanadına, Muhammed Han ise Osmanlı'nın sağ kanadına yandan hücum edecek, her ikisi de rakip tarafı dağıtıp birleşecek; sonra da arkadan Osmanlı ordugahının merkezine saldıracaklardı. Savaş kuşluk vakti başladı. Plan gereği sol kanada hücum eden Şah İsmail, Osmanlı'nın sol kanadı olan Rumeli kuvvetlerini dağıttı. İlk hücumda Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve yanındaki Beylerden bazıları öldü. Osmanlı'nın sağ kanadına hücum eden Muhammed Han aynı başarıyı gösteremedi. Hücum eden Safevî kuvvetleri karşısında usta ve ani bir manevrayla safları ayırmadan kuvvetlerini geri çeken Sinan Paşa, Safevî kuvvetlerinin top menziline girmesi üzerine topların ateşlenmesini istedi. Hep birden ateşlenen toplar binlerce Safevî askerinin ölümüne neden oldu. İlk açılan top ateşinde Muhammed Han, Meşhed ve Bağdat valileri de ölenler arasındaydı.

Ordunun sol kanadının zor durumda kaldığını gören Yavuz, kendisinin önünde mevzilenmiş bulunan yeniçerilerden bir kısmını onların yardımına gönderdi. Yeniçeriler açtıkları tüfeng ateşiyle birçok Safevî askerini öldürdüler. Şah İsmail de açılan bu ateş neticesinde hem elinden hem de pazusundan yaralandı. Bir ara atından düşen Şah İsmail yakalanmak üzereyken, kendisine oldukça benzeyen Ali Mirza Afşar'ın esir olmayı göze alarak önüne geçmesi ve Hızır Aka'nın da ona atını vermesiyle kaçmayı başardı. Akşama doğru savaş meydanına bakan Şah İsmail, artık hiçbir ümidin kalmadığını görünce yanındaki küçük bir grupla Tebriz'e kaçtı. Orada da kendisini emniyette hissetmeyerek Dergüzin'e gitti.⁵⁷

Akşama doğru savaş meydanı tamamen Osmanlılara kaldı. Safevî ordusundan binlerce kişi öldürülmüş, binlercesi de esir alınmıştı. Buna rağmen Osmanlı ordusu Safevî ordusunu takip etmedi. Ordu akşama kadar savaştığı için yorgundu. Gece de bastırmıştı. Ama en önemli sebep zengin Safevî ordugahının yağmalanması isteğiydi. Çünkü Safevî ordugahı, içindeki altın, gümüş, ipek ve diğer tüm değerli şeylerle Osmanlıların eline geçmişti. Bu yağmalama neticesinde her Osmanlı askerinin eline oldukça bol miktarda ganimet eşyası geçti.⁵⁸

Yavuz'un amacı, Şah İsmail'i ruhen de yıkmaktı. Nitekim Şah İsmail de bu yenilgiden sonra kendisini içkiye verdi. Onu bu savaşa teşvik edenlere de beddua ederdi. Henüz oldukça genç bir yaşta 37 yaşındayken 1524 yılında öldü.⁵⁹

Kadın ve çocukların serbest bırakılmalarına karşın esir edilmiş bulunan korucuların ve diğer esirlerin tamamı Padişahın emriyle öldürüldü.⁶⁰ Yavuz, Tebriz'e giderken yolda kendisine itaatlerini arzetmek üzere gelen Kürt Beylerinden Rüstem Beyi iki oğlu ve elli adamıyla, diğer bir Kürt Beyi olan Halid'i de yüz elli adamıyla birlikte daha önceki tutum ve davranışlarından dolayı öldürttü.⁶¹

Çaldıran Savaşı'ndan takriben iki hafta sonra Yavuz, Safevî Devleti'nin başkenti olan

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Tebriz'e girdi. Şah'ın orada bulunan ve kaçırılmayan hazine ve servetine el koydu. Tebriz halkına eman verdi ve Sultan Yakup Cami-i Kebirinde Cuma hutbesini kendi adına okuttu. Hutbede dört büyük halifenin adları anıldı. Bu arada Tebriz'de bulunan bin sanatkarı İstanbul'a gönderdi. Yavuz burada dokuz gün kaldı. Daha fazla kalmayı tehlikeli bularak kışı geçirmek üzere Karabağ'a yöneldi. Yavuz'un niyeti kışı Karabağ'da geçirip ertesi sene Şah'ın geriye kalan gücünü de kırmaktı. Ancak yolda yeniçeriler yine parçalanmış elbiselerini mızraklarının ucuna takarak huzursuzluklarını dile getirdiler. Yeniçerilerin isteğine uymak zorunda kalan Yavuz Anadolu'ya dönme kararı verdi. Daha sonra askeri itaatsizlik ve isyana teşvik ettiklerine inandığı Dukakinoğlu Ahmed Paşa'yı Amasya'da, ikinci vezir İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman ve Anadolu Kazaskeri Cafer Çelebi'yi de İstanbul'da idam ettirmiştir.⁶²

Yavuz, 19 Mayıs 1515'de Kemah kalesini fethetti. Bu kalenin fethinden sonra Şehsuvaroğlu Ali Bey ile Vezir-i Azam Sinan Paşa'yı Dulkadirli ülkesini almaya memur etti. Çünkü Alaüddevle, İran seferi sırasında Yavuz'a yardım etmediği gibi Osmanlı askerini rahatsız edecek bazı davranışlarda da bulunmuştu.

Sinan Paşa, Alaüddevle'yi sığınmış bulunduğu Turna dağında kuşattı. Savaşmak zorunda kalan Alaüddevle öldürüldü. Alaüddevle'nin başı bir zafernâmeyle Mısır Sultanı Kansu Gavri'ye gönderildi.

Şehsuvaroğlu Ali Bey, üç tuğlu vezir ünvanıyla Dulkadirli ülkesine vali olarak atandı (12 Haziran 1515).⁶³

Yavuz'un İran'a yaptığı sefer sonunda Safevî Devleti'ne büyük bir darbe vurulmuş ve ayak bağı olabilecek Dulkadirli Beyliği de ortadan kaldırılmıştı. Diğer taraftan Anadolu'daki Kızılbaş tehlikesi büyük ölçüde önlenmiş, Safevîlerin Anadolu'daki insan ve para kaynağı da kurutulmuş oldu. Ayrıca Anadolu'daki Safevî Tarikatı halifelerinin Erdebil'deki merkezleriyle irtibatları kesildiği gibi dinî eğitim veren bir kurumdan da mahrum kaldılar. Bu seferin bir başka büyük sonucu daha vardı. O da Musul'a kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Osmanlı ülkesine katılmasıydı.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Osmanlı Devleti'ne İltihakı

Yavuz, Çaldıran savaşını kazanmasına rağmen Safevî Devleti'ni ortadan kaldıramamıştı. Uzun bir süre yaşasaydı büyük bir ihtimalle yine ortadan kaldıramayacaktı. Çünkü Şah İsmail, Çaldıran savaşından sonra, onunla karşılaşmaktan kaçacak ve ona bu imkanı vermeyecekti. Buna karşılık Osmanlı Devleti, Safevîlerin elindeki çok büyük bir toprak parçasını, orada oturan halkın yardımıyla kendi ülkesine kattı. Söz konusu yer Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleriydi. Bu bölgelerin fethedilip Osmanlı ülkesine katılmasında şüphesiz en büyük pay, İdris-i Bitlisî (öl. 1520 m.) ve yörenin Kürt Beyleri ile Yavuz'un komutanlarından Bıyıklı Mehmet Paşa'ya aittir. İdris, daha önceleri Akkoyunlu hükümdarı Yakub'un divanında katip iken, Yakub'un ölümünden sonra diğer Akkoyunlu hükümdarlarının Şah İsmail tarafından mağlup edilmesi üzerine İran'da durmayarak Osmanlı ülkesine gelmişti. Şah İsmail her ne kadar kendisine ilgi göstermiş, kalması için rica etmişse de İdris, büyük bir Sünnî alimi olup Kızılbaşlığa da düşman olduğundan, onun bu teklifini reddetmişti. İdris, bir rivayete göre Mekke ve Medine'ye gidip Hac yaptıktan sonra, diğer bir rivayete göre de doğrudan Tebriz'den İstanbul'a gelmiştir.⁶⁴ İdris, 1501 yılında Bâyezid II tarafından Osmanlı sarayına kabul edilmiş ve orada Sultan'ın emriyle "Heşt Behişt" adlı Osmanlı tarihiyle ilgili eserini Farsça olarak kaleme almıştır. 1511 yılında

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Hacc'a gitmiş, orada kalmak niyetindeyken 1512 yılında tahta geçen Yavuz tarafından tekrar İstanbul'a davet edilmiş, bu davet üzerine İstanbul'a geri dönmüştür. İstanbul'a döndükten sonra eskisinden daha fazla itibar görmüş ve Yavuz'un en yakınında bulunanlardan biri olmuştur. Yavuz Çaldıran seferine çıkarken zamanın en büyük üç alimini,⁶⁵ muallimliğinde kendisine hizmet etmiş olan Halimi'yi, evvela nişancılığa ve sonra Kazaskerliğe yükseltilmiş bulunan edip ve şair Cafer'i ve bir de Osmanlı Devleti'nin ilk umumî tarihini yazan İdris'i beraberine almıştı. İdris, Yavuz'la beraber Tebriz'e girmiş, orada halka Osmanlı yönetimine bağlı kalması için nasihatte bulunmuştu. Yavuz, Çaldıran dönüşünde, Amasya'da kışlarken Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun fethedilmesi işini İdris'le karşılıklı konuşmuşlardı. Bu maksatla İdris'i bir kaç defa doğudaki aşiret reislerini Şah İsmail'e karşı kışkırtıp isyan ettirmek için bölgeye göndermişti. İdris'in kendisi de Bitlisli olduğundan o yörenin örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, dinî hassasiyet ve mezhep durumlarını iyi biliyordu.⁶⁶

İdris'in çalışmaları kısa sürede tesirini gösterdi. Hemen hemen o bölgenin bütün şehirlerinde Diyarbakır, Bitlis, Hasankeyf vb. yerlerde Şah İsmail ve Safevîlere karşı isyanlar başladı. Zaten eskiden beri, bölge halkı Sünnîydi. Ancak yalnız başlarına, Şah İsmail'in bölge valisi Muhammed Han'ın kuvvetlerine karşı gelemediklerinden, onların idaresini çar-naçar kabullenmişlerdi.⁶⁷ Muhammed Han, Diyarbakır bölgesinde kendisine uymayan Beyleri teker teker yakalamış, kimini idam etmiş, kimini de Tebriz'e göndermişti. Bunlardan Diyarbakır ve yöresi emirlerinden Hacı Rüstem diye bilinen bir Emir Ehl-i Sünnete bağlılığından Şah İsmail tarafından öldürtülüp vilayet ve memleketleri zaptedilmişti.⁶⁸ Bu yüzden bölge halkı, Şah İsmail ve idarecilerini içten benimsemiyorlardı. Hatta Çaldıran savaşı gibi mühim bir zaferin kazanılmasında, Yavuz'un yanında yer alan o bölgenin Sünnî Kürt ve Türkmen Beylerinin de büyük rolü olmuştur.⁶⁹ Tamamen Sünnî ve çoğunlukla Şafî mezhebinden olan bu Beyler, Çaldıran'da Şah İsmail'in yenilmesi, Diyarbakır valisi Muhammed Han'ın da ölmesi üzerine Safevîlerle olan bağlantılarını keserek, hatta onlara isyan ederek İdris vasıtasıyla Osmanlı Padişahı'na itaat etmek istediklerini bildirdiler.⁷⁰

Zaten Çaldıran savaşından hemen sonra Diyarbakır halkı, Muhammed Han'ın kaymakamını kovarak Yavuz'a itaatlerini arz etmişlerdi. Bu sırada Şeref Bey de Bitlis'de Osmanlı sancağını çekip, Şah İsmail adına hüküm süren kardeşi Halid Bey'e karşı bir isyan başlattı. Halid Bey esir alınarak Padişahın emriyle Merend'de idam edildi. Hasankeyf'de, Eyyubiye Hanedanına mensup Melik Halil de Şah İsmail'e karşı isyan etti. Sason Beyi Mehmed Bey, Şah'ın tımar olarak Süvariler Emirine vermiş olduğu Herzen arazisini zaptetti ve Acem tımar sahiplerini oradan kovdu. Bunlardan başka Seyyid Ahmed Zerkî, Atak ve Meyyafarikin (Silvan) şehirlerini; Kasım Bey Merdisî de Egil mevkiini zaptetti. Merdisli Cemşid Bey, Palu hisarlarına Osmanlı sancağını dikti. Cizre kumandanı Ali Bey, karşısına çıkan İran askerlerini kaçırtmış; Soran Beyi Seyyid Bey de Kerkük ve Erbil'i istila etmişti.⁷¹

Yukarıda isimleri zikredilen Beylerden başka on altı Bey daha Yavuz'a taraftar olduklarını kamuoyuna duyurdular. Çaldıran'da da çoğu Osmanlıların safında yer almıştı. Çaldıran'dan sonra da Şah İsmail'e isyan etmişler; onların temsilcilerini ya kovmuşlar ya da öldürmüşlerdi. Bölge halkı tamamen kendi arzu ve istekleriyle Osmanlılara bağlanmışlardır. Bunda en büyük etken hiç şüphesiz iki tarafın da Sünnî olmasıydı.⁷² Kürt Beylerinin yanı sıra daha güneyde bulunan bazı Arap kabile reisleri de yine kendi istekleriyle Osmanlı Sultanı'na biat etmişlerdir.⁷³

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Bu bölgelerin elden çıktığını gören Şah İsmail bunu kabullenemedi. Diyarbakır ve havalisini Çaldıran savaşında ölen Muhammed Han'ın kardeşi Kara Han'a verdi.⁷⁴ Şah, Kara Han'ı beş bin atıyla, bu bölgeyi tekrar Safevî Devleti'ne bağlamak için Diyarbakır üzerine gönderdi. Mardin, Urfa ve Hasankeyf komutanları henüz isyan etmediklerinden Şah İsmail'e olan bağlılıklarını devam ettiriyorlardı. Bunlar da Kara Han'ın geldiğini duyunca, askerleriyle beraber ona katıldılar. Kara Han, aldığı bu yardımcı kuvvetlerle Diyarbakır'ı kuşattı. Bölge halkı zor durumda kaldı. Buna rağmen memleketlerini savunmaya ve bir daha Şah İsmail'e teslim olmamaya kararlıydılar. Bu sırada, Yavuz Amasya'da bulunmaktaydı. Ondan da yardım istediler. Bu gayeyle Osmanlı Padişahı'na giden elçiler oraya varır varmaz Yavuz, yeniçerilerden yine o bölgeden olan Hacı Yekta Ahmed komutasında bir miktar asker gönderdi. Bunlar, kuşatmayı yararak Rum kapısından içeriye girmeyi başardılar. Padişah, elçiler vasıtasıyla İdris'e, Şah İsmail'in sulh istediğini, kendisinin bunu kabul etmediğini, ileride Kemah kalesini alacağını ve Kürtlere de yardım göndereceğini bildiriyordu. Padişah'ın hareket tarzından haberdar olan Şah İsmail de eski Diyarbakır valisi olan Kürt Bey'e, Halid Bey'in oğulları olan Erciş ve Adilcevaz kumandanlarıyla birleşerek muhasara ordusunun yardımına gitmesini emretti. İdris bu durumu haber alınca, Bitlis, Hizan ve Sason Beylerinin gönüllülerini topladı. Erciş civarında bu kuvvetlere ani bir baskın düzenleyerek onları dağıttıysa da Kürt Bey ve bir miktar asker, bu baskından etkilenmedi.⁷⁵

Diyarbakır muhasarası devam ediyordu. Şehir bir yıldan fazladır kuşatma altındaydı. Şehri savunanlar on beş bin kadar asker kaybına uğramalarına rağmen müdafaaya devam ediyorlardı. Kendilerine herhangi bir yardım gelmemesi halinde durum kötüye gidebilirdi. Bu maksatla başta Bitlis hakimi Şerefüddin Bey, Hizan Meliki Emir Davud, Hasankeyf Emiri Halil II ve İmadiye Hakimi Sultan Hüseyin olmak üzere 25-30 Kürt Beyi, Dulkadır ülkesinde bulunan Yavuz'a itaatlerini arz edip ondan yardım istediler. Bu vesileyle gönderdikleri mektup şöyledir: "Can-ü gönülden İslam Sultanı'na biat eyledik, ilhadleri zahir olan Kızılbaşlardan teberri eyledik. Kızılbaşların neşrettiği dalalet ve bid'atlerini kaldırdık ve Ehl-i Sünnet mezhebi olan Şafî mezhebini icra eyledik. İslam Sultanı'nın namı ile şeref bulduk ve hutbelerde dört halifenin ismini anmaya başladık. Cihada gayret gösterdik ve İslam Padişahı'nın yollarını bekledik. Duyduk ki, padişah Dulkadır eyaletine gitmiş; bunun üzerine biz de Mevlana İdris'i makamınıza gönderdik. Hepimizin arzusu şudur ki: Bu muhlis ve size itaat eden bendelere yardım edesiniz. Bizim beldelerimiz Kızılbaş diyarına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mülhidler, bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslam Sultanı'na muhabbet üzre olduğumuz için, bu inancı saf insanları o zalimlerin zulümlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inayetleriniz olmazsa, biz kendi başımıza müstakil olarak bunlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah'ı bir bilip, Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak halindeyiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah böyle cari olmuştur. Ancak ümidvarız ki, padişahın yardım olursa Arap ve Acem Irak'ı ile Azerbaycan'dan o zalimlerin elleri kesilir. Özellikle Diyarbakır ki, İran memleketlerinin fethinin kilidi ve Bayındırhan Sultanlarının payitahtıdır, bir yıldır Kızılbaş askerlerinin işgali altındadır ve elli binden fazla adam öldürmüşlerdir. Eğer padişahın yardımı bu Müslümanlara yetişirse, hem uhrevî sevap ve hem de dünyevî faydalar elde edileceği muhakkaktır... Baki ferman yüce dergahındır".⁷⁶

Yavuz, bu mektubu aldıktan sonra Diyarbakır'a yardım göndermeye karar verdi. Çünkü Urfa, Mardin, Hasankeyf vs. yerlerin de kurtulması bu merkeze bağlıydı. Yavuz, Erzincan Valisi Bıyıklı Mehmet Paşa'ya bir ferman göndererek Diyarbakır'ın yardımına gitmesini emretti. Ayrıca Sivas Beylerbeyi Şadi Paşa'yı da⁷⁷ mühim bir kuvvetle yine o bölgeye

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ

gönderdi. Bu arada İdris de gönüllülerden teşekkür eden on bin kişilik bir kuvvetin başında bulunuyordu. İdris, Bıyıklı Mehmet Paşa'ya haber göndererek, buluşma yeri için Hasankeyf'in uygun bir yer olduğunu bildirdi.⁷⁸

Diğer taraftan Kürt Bey de Çapakçur'a kadar gelerek orayı işgal etmişti. İdris ile Mehmet Paşa önce Kürt Bey'e hücum ederek onu tekrar Ahlat civarına ric'ate mecbur ettiler. Şadi Paşa komutasındaki beş bin kişilik yardım kuvveti de bu arada gelip yetişti.⁷⁹

Şadi Paşa'nın kuvvetleriyle daha da güçlenen Osmanlı ordusunun Diyarbakır'a doğru geldiğini haber alan Kara Han, muhasarayı kaldırarak Mardin'e doğru çekildi. Böylece İdris ve Bıyıklı Mehmet Paşa, Safevî ordusuyla karşılaşmadan Diyarbakır'a girdiler. Ancak İdris ve Mehmet Paşa, Kara Han'ın peşini bırakmadılar. O zamanlar için çok sağlam bir kale sayılan Mardin kalesi kuşatıldı. İdris, kendi eliyle Mardinlilere bir ihtarname yazdı. Şehrin ileri gelenleri, İdris'e Seyyid Ali Nusaybinî'yi gönderdiler. Yapılan müzakerelere göre şehrin kapıları açılacak ve Safevî muhafızları teslim edilecekti. İdris ve Halil bir fırka gönüllü askerle Mardin şehrini barış yoluyla teslim aldılar.⁸⁰

Mardin halkına bir beyanname neşredildi. Şia mezhebinin alameti olan bütün Kızıl Kûlahların bir yere toplandığı ve bunların septik çukurlarına atıldığı, kimisinin de Kızıl Serpuşlarını av köpeklerinin başlarına geçirdikleri ifade edilmiştir (1516).⁸¹

Şehir teslim olmasına rağmen, Mardin kalesinde bulunan askerler direniyorlardı. Bu arada kalenin de alınıp alınmaması hususunda Mehmet Paşa ile Şadi Paşa arasında anlaşmazlık çıktı. Şadi Paşa, komutasındaki askerleriyle Diyarbakır'a çekildi. Kuvvetleri azalan İdris ve Mehmet Paşa da kaleyi alamadılar. İki Paşanın ihtilafından istifade eden Kara Han, kale muhafızlarına yardım gönderdi. Şah da kendi has korucularından altı yüz kişiyi Kara Han'ın yardımına göndermişti. Bu altı yüz kişi, yolda gelirken henüz Şah taraftarlığını bırakmamış bazı Kürt Beylerini de yanına alarak Mardin'e doğru yola çıktılar. Mardin civarında Kara Han'a katılarak Kerh'e çekildiler.⁸²

İdris, Şadi Paşa'nın ayrıldığını Yavuz'a bildirince Yavuz sinirlenerek onu görevinden azletti. Onun yerine Konya Beylerbeyi Hüsrev Paşa'yı gönderdi. Hüsrev Paşa, Fırat'ı geçtikten sonra Mehmet Paşa'nın kuvvetleriyle buluştu. İdris, Safevîlere hemen taarruz edilmesini istediysen de Mehmet Paşa bunu uygun görmedi. Paşa, Harput Hakimi Hüseyin Bey komutasında dört bin kişilik bir kuvveti keşif maksadıyla gönderdi. Mevsim, yol yürümeye müsait olmadığından, seri hareket edemeyen bu kuvvet Safevîlerin ani bir baskınına uğradı ve çoğu öldürüldü.⁸³

Kara Han, bu muvaffakiyetten sonra Pir mevkiine doğru giderken, onu takibe çıkan Mehmet Paşa'nın ordusuyla Kızıltepe civarında Dede Karğın denilen yerde karşılaştı.⁸⁴

Osmanlılar yine Çaldıran'daki gibi savaş düzeni almışlardı. Kara Han, cepheden yapılacak bir taarruzun fayda vermeyeceğini bildiğinden yandan saldırmaya karar verdi. Karşı tarafta İdris'in Kürt Beylerini teşvik edici konuşmaları da tesirini gösterdi. Kürt gönüllüleri ile Osmanlılar Kara Han'ı kesin bir mağlubiyete uğrattılar. Kara Han, bir kurşunun isabet etmesiyle savaş meydanında öldü. Komutanlarını kaybeden Safevîler panik halinde kaçtılar. Şah İsmail'in kız kardeşi olan Kara Han'ın zevcesi de kendi muhafızlarının yardımıyla Musul-Kerkük üzerinden Tebriz'e kaçmayı başardı. Bu savaş sonunda henüz Osmanlılara geçmemiş bulunan Ergani, Birecik, Çermik ve Sincar gibi müstahkem mevki ve kaleler de Osmanlıların eline geçti. Kara Han'ın başı kesildi ve o zamanın adeti üzere, o

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

savaşta öldürülmüş bulunan on bin kadar Kızılbaşın kesilmiş kulak ve burunlarıyla beraber Yavuz'a gönderildi.⁸⁵ Kulak kesmek, ateşte yakmak, kaynar suya atmak, derisini yüzmek ve buna benzer cezalandırma şekilleri İslam dini tarafından kesin olarak yasaklanmış olmasına rağmen bu tür cezalandırma şekilleri birçok devlet adamı tarafından tatbik edilmiştir.

Mardin kalesindeki muhafızlar ise teslim olmamakta direniyorlardı. Bunların başında Kara Han'ın kardeşi Süleyman Han vardı. Süleyman Han kaleyi, Şah'ın bir emaneti olarak gördüğünü ve emanete hıyanet etmeyeceğini, kaleyi kuşatmış bulunan Hüsrev Paşa'ya bildirdi. Hüsrev Paşa kaleyi bir yıl boyunca kuşatmasına rağmen alamadı. Suriye seferinden sonra Yavuz, yine Bıyıklı Mehmet Paşa'yı yeni asker ve muhasara toplarıyla kalenin alınması için gönderdi. Mehmet Paşa bu toplar sayesinde kaleyi ele geçirebildi. Bütün muhafızları kılıçtan geçirerek Süleyman Han'ın başını da Yavuz'a gönderdi. Bu zaferden sonra Urfa, Rakka ve Musul müstahkem mevkiileri de yine İdris ile Mehmet Paşa'nın özel gayretleri sonucu teslim oldular. Böylece Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tamamı, İdris ile Bıyıklı Mehmet Paşa'nın gayretleri sonucu Osmanlı ülkesine katılmış oldu.⁸⁶

Yavuz, İdris'in bu muvaffakiyetinden dolayı ona bir ferman ile beraber itaat eden Beylere dağıtılmak üzere 17 sancak, sırma işlemeli 500 hil'at ve 25.000 duka altını gönderdi. İdris de yaptığı bazı düzenlemelerle bölgeyi yeni bir idarî yapıya kavuşturdu.⁸⁷

Yavuz, ayrıca İdris'e gönderdiği mektupta, Şah İsmail'in tekrar barış istediğini fakat bu teklifi kabul etmeyerek elçilerini Dimetoka Hisarı'nda ve Kilidülbahr kalesinde hapsettiğini, kendisinin de Şah İsmail'e hiç bir zaman güvenmemesini ve ona inanmamasını ifade ederek, alınması gereken tedbirlerin de ihmal edilmemesini emretmekteydi.⁸⁸

Görüldüğü gibi, Doğu ve Güneydoğu'daki Kürt Beylerinin Osmanlı Sultanı'na itaat etmelerindeki en büyük faktör "Mezhep Birliği" olmuştur. Bu itaat, sadece Safevîlerin Çaldıran'daki mağlubiyetlerine bağlanamaz. Çünkü savaştan önce birçok Kürt Beyi (Palu Hakimi Cemşid Bey vd.) Yavuz'un ordusuna katılarak Safevîlere karşı savaşmışlardır. Savaştan hemen sonra da hep birden Safevîlere karşı isyan ederek Osmanlı Devleti'ne iltihak etmişlerdir. Bunda Yavuz'un basiretli davranışını ve İdris'in de organizatörlüğünün hakkını vermek gerekir. Bu hususların bir araya gelmesi neticesinde Osmanlı, Anadolu birliğini kurmuş ve devam ettirebilmiştir.

Sonuç

XV. asrın sonlarıyla XVI. asrın başlarında Anadolu'dan İran'a yapılan göçlerin temel sebeplerinden biri, İran'daki Safevîlerle Anadolu'daki Kızılbaş grupları aynı tarikat veya aynı mezhebe bağlı olmalıdır. Ancak tek sebep bu değildir. Bunun yanında tımarını kaybeden, Osmanlı'dan gerektiği şekilde ilgi görmediğine inanan gruplar da İran'a göç ettikleri gibi değişik yerlerdeki isyanlarda da Kızılbaşlarla beraber hareket edebilmişlerdir.

Yavuz devrinde Osmanlı Devleti, Anadolu'daki karışıkların tek sebebi olarak İran Safevî Devleti'ni görmüştür. Bundan dolayı hiç bir zaman Safevî Devleti'yle barış yapmaya yanaşmamış; bu devleti ortadan kaldırmayı düşünmüştür. Safevîler tarafından yapılan bütün barış girişimleri bu maksatla reddedilmiştir.

Anadolu'daki Kızılbaşlar Safevî destekli olarak çıkardıkları isyanlarda askerî olarak bazı

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

başarılar elde etmişlerse de bu başarılarını devam ettirmeleri mümkün olamamıştır. Buna karşın bu isyanlar Osmanlı'ya oldukça pahalıya mal olduğu gibi çıktığı yerin hem demografik hem de iktisadî dengesini bozmuştur.

Yavuz, Safevîlerle olan mücadelesinde mücadeleyi dinî sahaya çekerek kendi tebaasının desteğini almayı başarmıştır. Yavuz'un Çaldıran'daki galibiyeti, Osmanlı Devleti'ni Safevî Devleti karşısında oldukça güçlü bir konuma getirmiştir. Bu konumundan oldukça mahir bir şekilde istifade eden Osmanlı yönetimi hem Dulkadir Beyliği'ni çok rahat bir şekilde kendine bağlamış hem de Erbil'e kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni topraklarına katmayı başarmıştır. Yine bu durumun bir sonucu olarak Safevîler, Anadolu'da yaşanan oymaklar üzerinde eskisi kadar etkili olamamışlardır.

Diğer taraftan Çaldıran savaşı sonunda tüm esirlerin öldürüldüğü iddiası, Anadolu'daki Kızılbaşların potansiyel bir tehlike olarak görülmeye devam edilmesi, buna karşılık Kızılbaşların da çeşitli yerlerde isyan çıkarmaya devam etmeleri ve devletin en hassas olduğu konularda onların değer yargılarına karşı gelmeden, daha önce Şahkulu hadisesi dolayısıyla sünnîlerle kızılbaşlar arasında oluşmuş bulunan güven bunalımının daha da derinleşmesine sebep olmuştur.

Ancak şurası bir gerçektir ki Osmanlı Devleti'nin Kızılbaşlara karşı olan tutumu, onların sadece ve sadece Kızılbaş olmalarından dolayı değil devlete isyan etmelerinden dolayıdır.

Dr. Mustafa EKİNCİ

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 9 Sayfa: 446-458

Dipnotlar :

1. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bak., Ankara 1992, III, 346.
2. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 43.
3. Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", Tarih Dergisi, VI, Sayı 9, s. 62.
4. Mehmed Hemdemî Çelebî, Solakzâde Tarihi, Haz. Vahid Çubuk, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, I, 453.
5. Hoca Sadettin, Tacü't-Tevarih, IV, 60; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1021.
6. Mustafa Ali, Kühü'l-Ahbar, Süleymaniye Ktp., Esat Efendi bl., No: 2126, v. 208b-209a. Karaman askerinin gevşek davranmasının sebebi muhtemelen çoğunun kızılbaş olmasından dolayıdır. Çünkü Karaman Valisi Şehzâde Şehinşah da çevresinin etkisiyle kızılbaşlığı kabul etmişti.
7. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 63.
8. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 283.
9. Ahmet Kesrevî, Şeyh Safî ve Tebareş, Tahran, Tarihsiz, s. 58.
10. Tahsin Yazıcı, "Safevîler", İ. A., X, 53.
11. Tarikatın Şiîliğe meyiletme sebepleriyle ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Mustafa Ekinci, Anadolu Alevîliğinin Tarihsel Arka Planı, Şanlıurfa 2001, s. 67-75.
12. Bekir Kütükoğlu, Osmanlı İnanç Siyasetleri, İstanbul 1962, I, 2; Walther Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, Ter. Tevfik Bıyıklıoğlu, Ankara 1848, s. 62.
13. Müneccimbaşı, Sahayifü'l-Ahbar, III, 181, 182.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ

14. Fazlullah b. Ruzbihan, Tarih-i Alem Aray-i Eminî, Süleymaniye Ktp., Fatih bl., No: 4430, v. 132a, 133b, 134a.
15. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, III, 344.
16. Adel Allouche, The Origins and Development of the Ottoman-Safavid Conflict, Berlin 1983, s. 55.
17. Hasan Rumlu, Ahsenü't-Tevarih, Baroda 1931, s. 2-5.
18. Walther Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, s. 82.
19. E. Denison Ross, The Early Years of Shah İsmail, Journal of the Royal Asiatic Society, London 1896, s. 249-255.
20. Edward G. Browne, A Literary History of Persia, Cambridge 1953, IV, 22.
21. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, III, 345; Müneccimbaşı, Sahayifü'l-Ahbar, III, 182.
22. Nizameddin Mücir Şeybanî, Teşkil-i Şahenşah-ı Safeviyye, s. 30, 89-90.
23. Nizameddin Mücir Şeybanî, Teşkil-i Şahenşah-ı Safeviyye, s. 81; Faruk Sümer, Safevî Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, s. 43-56.
24. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 165.
25. Selahaddin Tansel, Yavuz Sultan Selim, s. 20-30.
26. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 174.
27. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 360.
28. Şah İsmail'in kökeniyle ilgili geniş bilgi için bkz. Tevekkülî b. İsmail b. Hac-ı Hasan-ı Erdebilî, Safvetü's-Safa, İstanbul Belediye ktp., Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet kitapları bl., No: 1, v. 24a (Bu kitap h. 1031'de Mazenderan'da istinsah edilmiştir); Mirza Abbaslı, "Safevîlerin Kökenine Dair", Belleten, XL, Sayı 158, Ankara 1976, s. 287-329; Ahmet Kesrevî, Şeyh Safî ve Tebareş, Tahran, Tarihsiz, s. 33; Kemalpaşazâde, Fetevay-ı Kemalpaşazâde, Der Hakk-ı Kızılbâş, Süleymaniye Ktp., Esat Efendi bl., No: 3548, v. 46b.
29. Kemalpaşazâde, Yavuz tarafından 1516'da önce Edirne kadılığına daha sonra da Anadolu kazaskerliğine atanmıştır. 1526'dan vefat yılı olan 1534'e kadar Şeyhülislamlık görevini yürütmüştür. Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Sayın Dalkıran, İbn Kemal ve Düşünce Tarihimiz, İstanbul 1997.
30. Safevîlerin Seyyidlikleri hakkında İbn Kemal'in bu ikinci şıktaki değerlendirmesi daha sağlıklıdır.
31. Kemalpaşazâde, Fetavay-ı Kemalpaşazâde, v. 45 b, 46 a, 48 a; İbn Kemal (Kemalpaşazâde), Risale fi Tekfir-i Revafız, Süleymaniye Ktp., Pertevpaşa bl., No: 621, v. 31 b, 32 ab.
32. Şah İsmail'in yazdığı şiirlerde işlediği konular için bkz. Hatayî Şah İsmail, Şah İsmail Hatayî Şiirleri ve Eserleri, Azerbaycan İlimler Akademisi, Bakü 1966.
33. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 176; Mehmed Hemdemî Çelebi, Solakzâde Tarihi, II, 16. Kaynaklarda geçen bu 40. 000 rakamının biraz abartılı olduğu açıktır.
34. Mehmed Hemdemî Çelebi, Solakzâde Tarihi, II, 16, 11.
35. Mektubun tam metni için bkz. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 362-365; Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 177-180.
36. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 366.
37. Mektubun içeriği için bkz. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 181, 182.
38. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 182.
39. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 184.
40. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 184, 185.
41. Mehmed Hemdemî Çelebi, Solakzâde Tarihi, II, 19.
42. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1063.
43. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 370, 371.
44. Mektubun tam metni için bkz. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 371; Hoca Sadeddin, Tacü't-

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Tevarih, IV, 190.

45. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 372; Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 188, 189.
46. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 192.
47. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 194.
48. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 193.
49. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1066.
50. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 195.
51. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1067.
52. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 197.
53. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1067.
54. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1067.
55. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1067.
56. M. C. Şehabeddin Tekindağ, Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi, Tarih Dergisi, XVIII, Sayı: 22, 1967, s. 67.
57. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 210.
58. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 380; Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 217.
59. Tahsin Yazıcı, İ. A., XI, 278.
60. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 380; Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 209, 217; Solakzâde, II, 30; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1071.
61. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 219, 220.
62. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 230, 243, 244; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1075.
63. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 239-242; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1078, 1079.
64. Mehmet Bayraktar, Bitlisli İdris, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 7.
65. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 355; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084.
66. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 246; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084-1086.
67. Ali Emiri Efendi, Osmanlı Şark Vilayetleri, Haz. Abdülkadir Yuvalı-Ahmet Halaçoğlu, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1992, s. 47.
68. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 398.
69. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 246-249; Ahmet Akgündüz, Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları, Osmanlı Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 32-35.
70. Ali Emiri Efendi, Osmanlı Şark Vilayetleri, s. 50.
71. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 246-251; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084; Ahmet Akgündüz, Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları, s. 32-40.
72. Ali Emiri Efendi, Osmanlı Şark Vilayetleri, s. 55.
73. Ahmet Akgündüz, Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları, s. 40.
74. Celalzâde Mustafa, Selimnâme, s. 401; Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 252; Ali Emiri Efendi, Osmanlı Şark Vilayetleri, s. 48.
75. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084-1088.
76. Koca Müverrih, Bedayi', II, v. 452 a-b, (Ahmet Akgündüz, Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları, s. 143-144).
77. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 257.
78. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084-1088.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

79. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084-1088.
80. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 260; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1085-1090.
81. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 260; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1085-1090.
82. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1085-1090.
83. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 263-264.
84. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 265.
85. J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1084-1088; Nejat Göyünç, XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 29.
86. İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II, 24.
87. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 270-271; J. Von Hammer, Osmanlı Devleti Tarihi, IV, 1085-1090.
88. Hoca Sadeddin, Tacü't-Tevarih, IV, 271-272.

Kaynaklar :

- ABBASLI, Mirza, "Safevîlerin Kökenine Dair", Belleten, C. XL, Sa. 158, Ankara 1976.
- ADEL, Allouche, The Origins and Development of the Ottaman-Safawid Conflict, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1983.
- AHMED b. HANBEL, Müsned, Dar'ül-Fıkr, Beyrut 1991.
- AHMET REFİK, Onaltıncı Asırda Rafizîlik ve Bektaşîlik, İstanbul 1932.
- AKDAĞ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celalî İsyanları", Ankara 1975.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları, Osmanlı Araştırmalar Vakfı, İstanbul 1996.
- AKGÜNDÜZ, "Ahmet, Belgeler Işığında Alevî-Sünnî Meselesi", Zafer Dergisi, Adapazarı 1994, Sayı: 215.
- ALGAR, Hamid, İslam Devriminin Kökleri, Ter. M. Çetin Demirhan, İstanbul 1988.
- ALİ EMİRÎ Efendi, Osmanlı Şark Vilayetleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No: 41, Kayseri 1992.
- ALİ ŞERİATÎ, Ali Şiası-Safevî Şiası, Yöneliş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1990.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, "Selim I", İ. A., X, İstanbul 1980.
- AŞIKPAŞAOĞLU, Tevarih-i Al-i Osman, Nşr. Nihal Atsız, İstanbul 1949.
- AŞIKPAŞA-ZÂDE, Tevarih-i Al-i Osman (Aşıkpaşa-Zâde Tarihi), Nşr. Ali Bey, İstanbul 1332. BALA, Mirza, "Erdebil", İ. A., IV, İstanbul 1980.
- BAYRAKTAR, Mehmet, Bitlisli İdris, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- BAYRAM, Mikail, "Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evren İle İlişkisi", Diyanet Dergisi, XVIII, Ankara 1979.
- BAYRAMOĞLU, Fuat-Azamat, Nihat, "Bayramiyye", D. İ. A., V, İstanbul 1995.
- BROWNE, Edward G., Literary History of Persia, III-IV, Cambridge 1953.
- CELAL-ZÂDE, Mustafa, Selim-Nâme, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1000 Temel Eser, No: 154, Ankara 1990.
- ÇAMUROĞLU, Reha, Tarih, Heteredoksi ve Babaîler, İstanbul 1990.
- ÇELEBİ, Mehmet Hemdemi, Solak-Zâde Tarihi, Haz. Vahid Çubuk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1989.
- DALKIRAN, Sayın, İbn Kemal'in Düşünce Tarihimizdeki Yeri, İstanbul 1997.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

- DÜZDAĞ, M. E., Şeyhülislam Ebu's-Suud Efendi Fetvaları, İstanbul 1972.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, Hatayi Divan-ı Şah İsmail Safevî, İstanbul 1956.
- ERK, Hasan Basri, Tarih Boyunca Alevîlik, İstanbul 1954.
- ERÖZ, Mehmet, Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik, İstanbul 1977.
- FAZLULLAH b. Ruzbihan, Tarih-i Alem Aray-i Eminî, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No: 4430.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, Türkiye'de Alevîlik-Bektaşîlik, Selçuk Yayınları, Ankara 1990. GÖKBİLGİN, Tayyib, "Çaldıran", İ. A., III, İstanbul 1980.
- GÖLPINARLI, Abdülbakiy, Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiîlik, Der Yayınları, İstanbul 1987.
- GÖYÜNÇ, Nejat, XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- GÜRÜN, Kamuran, Türkler ve Türk Devletleri Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984.
- HAMMER, Baron Joseph Von Hammer Purgstall, Osmanlı Devleti Tarihi, Ter. Mehmet Ata, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.
- HASAN b. ÖMER, Kızılbaşlığa Reddiye, Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Bölümü, No: 00197, İstanbul.
- HASAN RUMLU, Ahsenü't-Tevarih, Baroda 1931.
- HATAYÎ, Şah İsmail, Şah İsmail Hatayî Şiirleri ve Eserleri, Azerbaycan İlimler Akademisi, Bakü 1966.
- HATEMÎ, Hüseyin, "Mezhep ve Ortak İslamî Değerler", Yeni Dergi, Sayı, 5-6, Ankara 1995.
- HİNZ, Walter, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, Ter. Tevfik Bıyıklıoğlu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, Tacü't-Tevarih, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, III-IV, Ankara 1992.
- HUART, Cl., "Haydar", İ. A., V/I, İstanbul 1980.
- KEMALPAŞA-ZÂDE, Fetavay-ı Kemalpaşa-Zâde, Der. Hakk-ı Kızılbaş, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, No: 3548.
- KEMALPAŞA-ZÂDE, Risale fi Tekfir-i Revafız, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertevpaşa Bölümü, No: 621.
- KEMALPAŞA-ZÂDE, Tarih-i Al-i Osman, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Tarih, No: 29, 31. KESREVÎ, Ahmet, Şeyh Safi ve Tebareş, Tahran Tarihsiz.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, Osmanlı İnan Siyasî Münasebetleri I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 888, İstanbul 1962.
- MAZZAOUI, M. Michel, The Origins of the Safawids Si'ism, Sufism, and the Gulat, Wiesbaden 1972.
- MECDÎ, Mehmet Efendi, Hadaiku's-Şakaik'i-Nu'maniyye ve Zeyilleri, Neşre Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.
- MİNORSKY, "Uzun Hasan", İ. A., XIII, İstanbul 1980.
- MUSTAFA ALİ, Kühü'l-Ahbar, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi Bölümü, No: 2162.
- MÜFTÎ HAMZA (Saru Görez), Kızılbaşların Katline Dair Fetva, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 6401.
- MÜNECCİMBAŞI Ahmet Dede, Müneccimbaşı Tarihi (Sahayifü'l-Ahbar fi Vekayü'l-Asar), Ter. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, I-II, İstanbul Tarihsiz.
- MÜNECCİMBAŞI, Sahayifü'l-Ahbar, Ter. Nedim (Şair Ahmet b. Mehmet), Matbaa-i Amire, III, Kahire 1285.
- NİŞANCI, Mehmet Paşa, Hadisat, Nişancı Mehmet Paşa Tarihi, Kitsan Matbaacılık, İstanbul 1983.
- NİZAMEDDİN MÜCİR ŞEYBANÎ, Teşkil-i Şahensah-ı Safevîyye, Tahran 1346.
- NÜZHET, Sadettin, XVII. Asır Saz Şairlerinden Pir Sultan Abdal, İstanbul 1929.

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

- ÖZTUNA, Yılmaz, Büyük Türkiye Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.
- ÖZTUNA, Yılmaz, Kanuni Sultan Süleyman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989. PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Kemalpaşa-Zâde", İ. A., VI, İstanbul 1980.
- PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ, Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- PİR SULTAN ABDAL, Hayatı ve Şiirleri, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1971.
- ROSS, E. Denison, The Early Years of Shah İsmail, Journal of the Royal Asiatic Society, London 1896, Ayır Basım.
- SARAY, Mehmet, Türk-İran Münasebetlerinde Şiîliğin Rolü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990.
- SARWAR, Ghulam, History of Shah İsmail Safawi, Aligarh 1939.
- SÜMER, Faruk, "Karakoyunlular", İ. A., VI, İstanbul 1980.
- SÜMER, Faruk, Safevî Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Selçuklu Tarih ve Medeniyet Enstitüsü Yayınları, No: 2, Ankara 1976. (Safevî Devletinin Kuruluşu).
- ŞEYBANÎ, Nizameddin Mücir, Teşkil-i Şahenşah-ı Safeviyye, Tahran 1346.
- ŞEYH BEDREDDİN, Varidat, Ter. Cengiz Ketene, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- ŞEYH BEDREDDİN, Varidat, Ter. Mustafa Rahmi Balaban, İstanbul 1947.
- TANSEL, Selahaddin, Sultan Bâyezid II'nin Siyasî Hayatı, İstanbul 1966.
- TANSEL, Selahaddin, Yavuz Sultan Selim, İstanbul 1969.
- TEKİNDAG, M. C. Şehabeddin, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", İÜEF, Tarih Dergisi, C. XVII, Sa. 22, Mart 1967.
- TEVEKKÜLÎ B. İSMAIL B. HACI HASAN-I ERDEBİLÎ, Safvetü's-Safa (el-Vahibü's-Seniyye fi Menakibi's-Safeviyye), Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No: 2123 (Şihabüddin Kaşanî tarafından 914h. de istinsah edilmiştir); No: 3099 (896h. de Sunullah tarafından istinsah edilmiştir); İstanbul Belediye Kütüphanesi, Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Kitapları Bölümü, No: 1 (1037h. de Mazenderan'da istinsah edilmiştir).
- UĞUR, Ahmet, Yavuz Sultan Selim, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, No: 2, Kayseri 1992.
- ULUÇAY, Çağatay, "Yavuz Selim Nasıl Padişah Oldu?", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, C. VI-VII-VIII, Sayı: IX-X-XI-XII, 1954-1955.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988. (Anadolu Beylikleri).
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1947.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Bayezid II", İ. A., II, İstanbul 1980.
- WILBER, Donald, İran Madiha ve Hadirüha (İran Past and Present), Arapçaya Ter. Abdün'n- Naim Muhammed Humeynî, Darü'l-Kitabi'l-Mısırî, Kahire 1985.
- WOODS, John E., 300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular, Ter. Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- YAZICI, Tahsin, "Şah İsmail", İ. A., XI, İstanbul 1980.
- YAZICI, Tahsin, "Cüneyd-ı Safevî", D. İ. A., VIII, İstanbul 1995.
- YAZICI, Tahsin, "Safevîler", İ. A., X, İstanbul 1980.
- YINANÇ, Mükrimin Halil, "Akkoyunlular", İ. A., I, İstanbul 1980.
- YINANÇ, Re'fet, Dulkadir Beyliği, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- YÜCEL, Yaşar-Sevim, Ali, Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.
- YÜCEL, Yaşar-Sevim, Ali, Klasik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih, Yavuz, Kanuni, Türk Tarih Kurumu

YAVUZ SULTAN SELİM DÖNEMİNDE OSMANLI-SAFEVÎ İLİŞKİLERİ

Basımevi, Ankara 1991.